

CEA MAI ÎNALTĂ EXPRESIE A STANDARDULUI DE TRAI SAU... DREPTUL LA FERICIRE

VLĂESCU George¹

Title: THE HIGHEST EXPRESSION OF THE STANDARD OF LIVING OR... THE RIGHT TO HAPPINESS

Abstract: *Born to compensate for the shortcomings and humiliations of history, the concept of happiness could not escape the terrible influences of the rationalism of the last centuries. A concept built on the foundations of natural rights, in the midst of ideological conflicts between new and old beliefs, between styles and trends, between hedonism and utilitarianism, between the idea of improving the quality of community life and that of the individual life. It is precisely such contradictions that have made possible the birth of a cult that modern and contemporary man calls holistic "happiness". It is a cult that wants to be able to change the appearance of the state and the right in order to bring to the human life the well-being, safety and fulfillment of the most daring desires and ideals.*

Keywords: *happiness, the right to seek happiness, the right to happiness, natural rights, fundamental rights, the right to a decent living, standard of living, standard of living.*

Rezumat: *Născut parcă să compenseze neajunsurile și umilințele istoriei, conceptul de fericire nu s-a putut sustrage influențelor teribile ale raționalismului ultimelor secole. Un concept construit pe fundamentele drepturilor naturale, în mijlocul conflictelor ideologice dintre noile și vechile credințe, dintre stiluri și tendințe, dintre hedonism și utilitarism, dintre ideea de îmbunătățire a calității vieții comunitare și cea a individului.*

Tocmai asemenea contradicții au făcut posibilă nașterea unui cult pe care omul modern și contemporan îl numește plenitudinar „fericire“. Este un cult care se dorește a fi capabil să schimbe înfățișarea statului și a dreptului în scopul aducerii în viața omului a bunăstării, siguranței și împlinirii celor mai îndrăznețe dorințe și idealuri.

¹ „Tibiscus” University of Timisoara, Faculty of Law and Public Administration (România)
Email: georgevlaescu@yahoo.com

Cuvinte cheie: *fericire, dreptul de a căuta fericirea, dreptul la fericire, drepturi naturale, drepturi fundamentale, dreptul la un trai decent, nivel de trai, standard de trai.*

1. Precizări asupra evoluției conceptuale

Se pare că nimeni nu a reușit vreodată să dezlege ori să controleze misterul celei mai arzătoare dorințe a omului, *fericirea*, o expresie a apogeului vieții și trăirii umane pe care anticii, și nu numai ei, o abordau cu precădere dintr-un unghi etic, punând-o adesea pe seama binecuvântării zeilor sau chiar a întâmplării (Hesiod). Ceea ce știm este că noțiunea i-a frământat dintodeauna gânditorii și politicienii, dar și oamenii de rând, iar pe o anumită scară istorică, o regăsim expres sau tacit, după caz, în ordinea de drept.

Negarea de către mulți contemporani a existenței unui drept al omului la fericire, dar și dorința de a-i identifica regimul juridic, ne determină să pucodem la o analiza introspectivă a noțiunii, de la concept ideologico-juridic la drept fundamental.

Analizând, așadar, teoriile privind evoluția acestei noțiuni, reținem în primul rând geometria complexă a acesteia, o complexitate determinată în special de faptul că oamenii văd fericirea, așa cum semnala și Locke, în lucruri diferite.² Tocmai datorită acestui fapt, întâlnim la nivelul antichității deplasarea sensului fericirii dinspre ideea de plăcere primară a simțurilor, *hedone*³ (cultivată în special de școala din Cirena), către *eudemonism*⁴, respectiv către un mod de viață etic care unește virtutea (*arete*) cu fericirea (*eudaimonia*). Sigur că nu vom pune în discuție teoriile hedoniste axate pe ideea unei *fericiri* exaltate de plăcerea instinctuală a momentului, fiindcă, în principiu, fericirea nu era privită ca pe *o stare*, ci ca pe *o cale de urmat*. De aceea ne vom ralia acelei gândiri dominate de conceptul vieții virtuose, bazată pe rațiune. De pildă, Epicur, și nu numai el, continuator al filosofiei atomiste, care s-a remarcat mai mult prin problematicile etico-juridice, s-a revoltat împotriva hedonismului **cirenaic**, atrăgând atenția asupra necesității evitării confuziei plăcerii sau fericirii cu „*plăcerile desfrânatului*”, cu

² Apud. D. Bădărău, *Din istoria filozofiei universale*, Ed. Științifică și Enciclopedică București, 1983, p.133.

³ Termenul *hedone* vine din greaca veche, de la *hedonismos* care însemna *plăcere*.

⁴ *Eudemonismul* în Grecia Antică e un termen complex care se referă la etică, dar desemnează și teoria morală care îmbină virtutea (*arete*) cu fericirea (*eudaimonia*).

„dragostea senzorială” sau cu „mesele îmbelșugate”.⁵ Mai la obiect, filosoful a identificat sensul fericirii în filozofie, recomandând-o tututor, tinerilor sau bătrânilor, „căci cine se poartă altfel, ...fie nu i-a venit vremea să traiască fericit, fie că vremea fericirii a trecut.”⁶

O abordare jusnaturalistă amplă și mult mai riguroasă a fericirii o întâlnim la Aristotel, ale cărui lucrări au avut meritul de a fi proiectat o generalizare a gândirii Greciei Antice. Astfel, Stagiritul susține noțiunea de *fericire* de pe o poziție „expansivă”, bazată pe creșterea satisfacției dorințelor⁷, teză pe care o vom regăsi peste milenii, în mod disparat, și în gândirea juridică internațională a societății noastre, inclusiv în ceea ce privește *dreptul omului la fericire*⁸ (așa cum vom arăta în cele ce urmează). Și, foarte important, concepția aristotelică a expansivității fericirii se întemeiază pe premisele existenței unei democrații, asemenea societății postmoderne, numai că filosoful ținea seama de o democrație autentică, animată de cugete libere și de un mediu cât mai egalitarist cu putință, concepție contrazisă mai târziu de stoicii romani care, în condițiile căderii polisului grec, se vor alătura concepției *retractile* bazată pe restrângerea drastică a dorințelor. Practic, observăm că la Aristotel finalitatea oricărei activități a omului este *binele* deoarece doar el este considerat a fi în măsură să propulseze calitatea vieții cetățeanului până la acel zenit al nivelului de trai pe Stagiritul îl numește *fericire (eudaimonia)* sau *supremul bine*.⁹ Mai mult, în susținerea fericirii *expansive*, Aristotel postulează chiar „datoria de a fi fericit”¹⁰ și spune că **menirea dreptului este de a crea și menține fericirea în societate.**¹¹ **Din acest motiv, ilustrul gânditor consideră că rolul politicii constă în crearea unor condiții adecvate fericirii, mai exact de a se îngriji de**

⁵.Diogene Laertios, *Despre virtuțile și doctrinele filosofilor*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1963, p. 500.

⁶. Citatul îi aparține lui M.Montaigne, despre Epicur, în lucrarea *Moralității francezi*, Texte alese traduse și comentate de Elena Vianu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966, p.27.

⁷. Sissela Bok, *Exploring happiness: from Aristotle to brain science*. New Haven: Yale University Press, 2010, p.37.

⁸. C. Ionescu, *Fundamentarea teoretică a dreptului la fericire, ca un drept de natură constituțională*, Revista Drepturile Omului, nr.4/2012, p.18. http://www.irdo.ro/irdo/pdf/741_fr.pdf

⁹.Al.Țiclea, *Retorica.ed.a III-a, revăzută și adăugită*, Ed.Universul Juridic, București, 2010, p.48.

¹⁰.Aristotel, *Etica Nicomahică*, ed. a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1998, p.15.

nevoile societății astfel încât cetățenii să ducă o viață lipsită de griji.¹²

Totodată, Aristotel leagă conceptual fericirea nu numai de împrejurări exterioare, ci și de virtuțile intrinseci ale omului, dovadă fiind faptul că include în miezul noțiunii *binele suprem și suprema plăcere*¹³, două elemente întemeiate pe conceptul de virtute, capabile să pună bazele desăvârșirii individului - adevăratul scop al umanității.

Ca și Aristotel, Toma D'Aquino, socotit cel mai important teolog și reprezentant al filosofiei medievale europene, spunea și el că *scopul omului este fericirea*. Însă pentru a o abține, D'Aquino consideră că, pe lângă valorile jusnaturaliste clasice (înțelepciune, cumpătate, curaj și justiție) este necesar să existe și alte virtuți și anume credința, speranța și mila.¹⁴ De asemenea, este remarcabilă și concepția despre fericire a lui Spinoza. Într-o sintetică și surprinzătoare exprimare, Spinoza afirmă că „*Fericirea nu este răsplata virtuții, ci virtutea însăși, și nu ne bucurăm de ea, fiindcă înfrânăm poftetele senzuale, ci, dimpotrivă, fiindcă ne bucurăm de ea putem înfrâna poftetele senzuale*“.¹⁵ Așadar, contrar paradigmatelor tradiționale ale eticii, filosoful nu postulează virtutea ca pe o cerință a fericirii, ci invers, fericirea (iubire față de Dumnezeu) ca pe o cerință a vieții morale. În orice caz, impactul moralizator exercitat îndeosebi de creștinism care, în esență, nu e altceva decât o religie a dragostei și care, după Bergson, reprezintă însăși „motorul democrației“¹⁶, este un salt calitativ incontestabil pe traiectoria sinuoasă a umanizării individului. Cu toate acestea, apropierea noțiunii de concepția modernă și postmodernă este pusă pe seama Iluminismului (sec. XVII-XVIII) inspirat, în principiu, din teoriile drepturilor naturale ale antichității. Spre deosebire însă de antichitate, unde fericirea o chestiune individuală ce atârna de destin, respectiv de compasiunile și capriciile zeilor, Epoca Luminilor îi conferă o nouă dimensiune. Este vorba de acea dimensiune axiologică potrivit căreia fericirea *poate și trebuie* obținută de către om prin forța sa intrinsecă, a propriei sale rațiunii. O asemenea abordare, susținută de proeminente personalități ale timpului, precum J. Locke, J. Bentham, Th. Jefferson ș.a., a prevestit și începuturile marilor

¹¹.Aristotel, *Etica Nicomahică*, Ed. ANTET, București, 2003, p.106.

¹².N.Popa, Gh.Dănișor, I. Dogaru, D.C.Dănișor. *Filosofia dreptului*, Ediția 2, Ed.C.H.Beck, București 2007, p.51.

13.Aristotel,1998, *Op.cit.*, p.40.

14.N.Popa, Gh.Dănișor, I. Dogaru, D.C.Dănișor. *Op.cit.*, p.40.

15.Spinoza, *Etica*, Traducere din latină de Al.Posescu. Ed.Științifică București, 1957, p.318-319

16.I.Badea-Guérítée, Al.Ojică, *Dialogul religiilor în Europa unită*, Ed.Adenium, Iași, 2015.

schimbări care aveau să zdruncine din temelii vechile concepte și chiar mersul istoriei. Este o epocă a rațiunii în care omul îndrăznește să-și facă auzite doleanțele față de pretențiile instituțiilor bisericesti și monarhice, pentru ca peste alte două secole să-și declare independența față de acestea, inclusiv față de Dumnezeu, desigur sub impulsul dezvoltării științelor, tehnologiei și a marilor descoperiri. Pe de altă parte, sub influența iluminismului, noțiunea de fericire va fi reconectată la concepția hedonică și, totodată, unită cu un nou concept, cel al *bunăstării colective* sau al „*fericirii publice*”, cunoscut fiind faptul că în accepțiunea raționaliștilor fericirea depășea barierele bunăstării individuale, ea fiind înțeleasă la scară globală, ca destin menit să survoleze întreaga umanitate.¹⁷

În același timp, pe un alt continent, sub influența ideilor jusnaturaliste și iluministe, își va face apariția o altă teorie, numită mai târziu „*Visul American*”¹⁸, al cărei resort juridic originar se găsește în celebra Declarație de Independență a Statelor Unite ale Americii din 1776.

Preocupat de analiza conceptelor politico-morale ale democrației americane contopite în esența *Visului American*, reputatul filozoful român A. Marga va stabili că dreptul la viață, libertatea și *căutarea fericirii* sunt „*valorile inițiale, fundamentale și organizatoare ale spiritualității americane*”¹⁹ ce exprimă dorința ardentă a omului de explorare a unor noi zone umaniste ale fericirii, concepție care reprezintă în fond „*esența democrației americane, substanța ei rațională*”.²⁰ Tocmai asemenea concepții liberale ale propășirii ființei umane au făcut ca Declarația de Independență a Statelor Americane să aibă puternice efecte politice pe orizontală, constituind fermentul Revoluției Franceze de la 1789 ce a aprins, la scurt timp, întreaga Europă. Și, ca și pe continentul american, problema centrală a fost aceeași, *cauzele nefericirii publice*, așa cum rezultă din însăși Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, document care prevede că „*ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice și ale corupției guvernelor...*”.

Datorită acestor metamorfoze politico-sociale putem astăzi susține că, în pofida ahitecturii voalate, fericirea ocupă un loc distinct în domeniul

17.S. Bălțătescu, *Către o abordare sociologică a bunăstării subiective*, p.14. https://www.academia.edu/37713803/C%C4%83tre_o_abordare_sociologic%C4%83_a_bun%C4%83st%C4%83rii_subiective

18.*Visul american* este un concept introdus de J. T. Adams, în lucrarea sa din 1931, *Epopoea Americii* (James Truslow Adams, Epopeea Americii, Editura Transaction, 2012).

19.*Apud*. Adrian Gorun, *Visul american despre democrație*, *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale*, Nr. 2/2012, p.15.

20.*Ibidem*, p.14.

filozofiei, dar mai ales al psihologiei (orientată, de regulă, spre latura individualistă) și sociologiei, E. Durkheim fiind probabil cel care a oferit și prima perspectivă holistă a fericirii pe care a legat-o de progresul social. Și, mai nou, nevoia abordării fericirii s-a făcut simțită și în lumea științelor juridice. Acest lucru este firesc și salutar, știut fiind faptul că, începând cu secolul XVIII, pe continentul american, și mai târziu pe cel european, noțiunea a asimilat valorile morale și filozofice umaniste din panteonul drepturilor naturale ale omului, cunoscute astăzi ca drepturi fundamentale.

2. Abordarea fericirii și decenței traiului din perspectiva legislației

Așa cum bine se știe, primele reflexe normative ale drepturilor fundamentale și-au anunțat prezența încă din ultimul pătrar al secolului XVIII, mai precis la data de 4 iulie 1776, cu prilejul adoptării actului de naștere al suveranității națiunii americane: *Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii*.²¹ Schițată inițial de către cel de-al treilea președinte al Statelor Americane, Thomas Jefferson, documentul reprezintă și primul act normativ de rang constituțional al unui stat democratic care a impregnat valoare juridică celor mai valoroase și perene idealuri umane, la vremea aceea obstaculate cu multă brutalitate de către Regatul Marii Britanii.

Din perspectiva primelor rânduri ale Declarației de Independență a Statelor Americane, se poate lesne observa că documentul statuează egalitatea între oameni și inalienabilitatea dreptului la viață, la libertate și la *căutarea fericirii*, în conformitate cu **drepturile naturale întemeiate pe autoritatea Scripturii** sau, așa cum spune documentul, cu „*legile naturii*” și ale „*Creatorului*”. În plus, pentru a eficientiza realizarea acestor drepturi, actul normativ stabilește responsabilitatea guvernelor de a se îngriji de îndeplinirea lor, lucru care va revoluționa întreaga gândire despre stat și drept. În alte cuvinte, documentul a dat startul transformării rolului *statului* dintr-unul relativ static în plan social, într-unul de factură socială, care-l obligă să se implice activ și să-și asume responsabilitatea pentru ridicarea standardului de viață al omului. Tocmai în virtutea garantării îndeplinirii unei asemenea obligații, documentul proclamă și așa-zisul „*drept la revoluție*”, mai exact stabilește faptul că guvernul - a cărui legitimitate emană întodeauna din consimțământul guvernaților - poate fi schimbat și înlocuit de către popor ori de câte ori acționează contra scopului anteenunțat. Prin urmare, noul

²¹.Ratificată de Congres la data de 4 iulie 1776, prin care cele treisprezece colonii ale Marii Britanii din America de Nord s-au declarat independente față de Regatul Unit al Marii Britanii.

guvern va fi organizat de așa fel „*încât să le pară lor cel mai probabil să producă Siguranță și Fericire.*”

Într-adevăr, în pofida acestor nobile deziderate juridico-ideologice, dreptul de a căuta fericirea nu a fost definit de actul fundamental. Dar acest neajuns nu l-a făcut inaplicabil în viața societății americane și cu atât mai puțin „utopic”, așa cum continuă să fie catalogat de doctrina europeană. Dovadă că lucrurile stau așa este faptul că până în prezent pe continental american s-a conturat și o oarecare jurisprudență în acest sens și, poate, cel mai viu exemplu este standardul de trai și al democrației societății americane, care nu au nevoie de o carte de vizită niciunde în lume. Credem și noi că tot ceea ce a contat pentru începuturile concretizării acestui drept și am putea spune pentru democratizarea societății americane în ansamblu a fost proclamarea unui asemenea ideal. Fiindcă nu trebuie uitat că, pe o anumită treaptă a evoluției umane, toate drepturile au început ca idealuri, inclusiv noțiunea de *drept* care nici astăzi nu se lasă ușor de definit. Chiar și la mijlocul secolului trecut, drepturile proclamate prin Declarația Universală a Drepturilor Omului au fost, cel puțin pentru popoarele din afara Americii, tot idealuri și abia mai târziu au dobândit valențe juridice. Așadar, proclamarea la nivelul secolului XVIII a dreptului omului de a căuta fericirea i-a oferit șansa reală de a urca pe scena juridică americană alături de celelalte drepturi fundamentale și de a-și juca rolul cuvenit în panteonul ordinii juridice și al democrației americane. Urmare a acestui fapt, astăzi cca două treimi din constituțiile statelor americane includ textual dreptul omului de a căuta fericirea,²² un drept pe care-l întâlnim în mod izolat și în constituțiile altor state (de exp. constituția Japoniei, art.13), iar prin Rezoluția nr. 66/281 din 12 iulie 2012, Adunarea Generală a ONU a hotărât ca ziua de 20 martie să fie declarată *Ziua Internațională a Fericirii*.

Văzând cronologia documentelor și actelor normative, se poate spune că în plan universal, startul recunoașterii drepturilor și libertăților omului, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie²³, a fost dat abia în secolul XX de *Carta Organizației Națiunilor Unite* (Carta ONU)²⁴, iar acest lucru a devenit posibil din păcate doar în urma distrugerilor celor 2 conflagrații mondiale.

²².T.Panțiru, *Dreptul de a căuta fericirea*, [Revista de Drept Public nr. 1/2015, p. 26-35](#).
Apud Joseph R. Grodin – Rediscovering the State Constitutional Right to Happiness and Safety, 25 Hastings Constitutional Law Quarterly nr. 1/1997, p.1.

²³.Scopul înființării ONU la care ne referim este prevăzut de art.1 al *Cartei ONU*.

²⁴.Carta ONU a fost înființată prin “*Carta Organizației Națiunilor Unite*”, **semnată** (de 50 de țări, din cele 51) **la 26 iunie 1945, la San Francisco și** în vigoare din data de 24 octombrie 1945.

Într-adevăr, fiind cel dintâi Tratat internațional al lumii postmoderne așezat pe percepțiile morale mai sus enunțate, Carta în sine nu oferă garanții în privința drepturilor și libertățile consacrate, însă a reprezentat o sursă juridico-ideologică care a inclus o multitudine de instrumente și acte internaționale menite să-o desăvârșească. În acest sens, primul document de valoare este fără îndoială Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO)²⁵.

Fără să folosească niciunul dintre termenii consacrați calității vieții (precum „dreptul la fericire“, de „a căuta fericirea“ sau „trai „decent“/„adecvat“, „satisfăcător“ etc.), DUDO stabilește obligația statului dar și a comunității internaționale²⁶ de a asigura omului un standard de trai de așa fel încât să-i asigure o suficiență care să rezoneze cu demnitatea lui la scara umanității și în raport cu progresele și cuceririle științei. De aceea, încă din preambul său, documentul își anunță intenția realizării progresului social, un progres realizabil doar pe baza respectării și garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În centrul acestora, documentul așează **obligația statelor de a îmbunătăți condițiile de viață ale oamenilor de așa manieră încât să răspundă aspirațiilor lor cele mai înalte** iar la art.25 stipulează că „Orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința sa.”. Văzând și celelalte texte ale documentului reținem caracterul complex, dinamic și expansiv al noțiunii de trai decent în sensul că nu se mărginește la drepturile inerente traiului (hrana, locuința, serviciile sociale etc), ci vizează toate drepturile care prin natura lor sunt apte să asigure bunăstarea, siguranța și dezvoltarea deplină a personalității umane și, nu în ultimul rând, progresul social în ansamblu. Sigur că la momentul adoptării documentului nu se putea vorbi de *drepturi* universale în sensul normativ al noțiunii însă ele au dobândit valoarea juridică scontată prin consființirea lor în diverse tratate internaționale, în constituțiile și în legile naționale ale statelor moderne.

Fără a intra în detalii normative, dorim să evidențiem doar câteva dintre contribuțiile legislative semnificative în acest sens. În primul rând remarcăm importanța Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale

²⁵.DUDO a fost adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. România a semnat Declarația la 14.12.1955, admisă prin Rezoluția 955 (X) a Adunării generale a ONU.

²⁶.A se vedea art.22 din DUDO.

și culturale (PIDESC)²⁷ care la art.11 vorbește de dreptul oricărui om la **îmbunătățire continuă a calității traiului**, dar și a Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP)²⁸ care, asemenea altor documente internaționale, statuează încă din preambulul său faptul că toate drepturile din Carta Națiunilor Unite „*decurg din demnitatea inerentă persoanei umane.*”. Practic, atât din dispozițiile art. 22 ale DUDO cât și din economia celor două Pacte, care au valoare juridică de Tratat, rezultă fără dubiu dimensiunea complexă și expansivă a dreptului omului la un trai decent, un drept ce implică participare tuturor drepturilor economice, sociale și culturale, prezente și viitoare, de ordin patrimonial și nematrimonial, desigur pentru a servi creării premiselor dreptului la fericire al oamenilor sau, în termenii tratatului, al respectării *demnității umane și a liberei dezvoltări a personalității*.

Și la nivel european s-a dezvoltat un sistem normativ asemănător celui internațional, amintind, aici, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO)²⁹, Carta socială europeană revizuită³⁰, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene³¹ s.a. Deși se focalizează cu precădere *pe drepturile* civile și politice și democratice³², în realitate CEDO nu reprezintă decât o transpunere, în linii mari, la nivel european, a DUDO. Cu toate acestea, actul european se remarcă prin unele caracteristici cum ar fi reglementarea unor mecanisme jurisdicționale de protecție specifice³³, norme privind limitarea ingerințele statelor asupra restrângerilor drepturile omului și dreptul la recurs individual. Carta Socială Europeană³⁴, la rândul ei, oferă o relativă

²⁷.PIDESC a intrat în vigoare la data de 03.01.1976. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212 din 1974.

²⁸.PIDCP a intrat în vigoare la 23.03.1976 și a fost ratificat de România la 31.10.1974 prin Decretul nr.212 din 1974.

²⁹.Încheiată la Roma, la 4 noiembrie 1950 și ratificată de România prin Legea nr.30/1994.

³⁰.Carta socială europeană revizuită, adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996.

³¹.**Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene** a fost proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la Consiliul European de la Nisa, din 7 decembrie 2000.

³².Dreptul la viață; interzicerea torturii; interzicerea sclaviei și muncii forțate; dreptul la libertate și siguranță; dreptul la un proces echitabil; nicio pedeapsă în afara legii; dreptul la respectarea vieții private și de familie; libertatea gândirii, conștiinței și religiei; libertatea de exprimare; libertatea de întrunire și de asociere; dreptul la căsătorie; dreptul la un recurs efectiv; dreptul la un proces echitabil; interzicerea discriminării.

³³.Înființarea Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Europene de Justiție.

³⁴.Carta Socială Europeană a fost semnată la Torino în 1961 și intrată în vigoare în anul 1965.

satisfacție calității vieții prevăzând dreptul omului la o locuință decentă, la protecție față de sărăcie și excludere socială ș.a.m.d.

Cu toate acestea, cele mai mari așteptări cu privire la concretizarea normativă a dreptului omului la fericire, ca expresie de vârf a calității traiului, nu puteau veni din direcția dreptului internațional, ci mai ales din partea dreptului național al fiecărui stat în parte. Din păcate însă România nu a adoptat nici o legislație care să confere un cadru instituționalizat, rezumându-se la o descriere lapidară în art.47 din Constituție. Acest text prevede la alin.1 obligația statului de a asigura cetățenilor un nivel de *trai decent* pe baza adoptării unor măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială iar, la alineatul următor, drepturile cetățenilor la pensie, la ajutor de șomaj, la asistență medicală ș.a.

Sigur că față de textele internaționale care vorbesc de drepturi menite să promoveze cele mai înalte aspirații ale omului, ca să nu aducem în discuție noțiunea de *fericire* din constituțiile și jurisprudența SUA), din textul legiuitorului român răzbate lipsa de condescendență așa cum de altfel rezultă și din jurisprudența Curții Constituționale a României. Astfel instanța constituțională a țării noastre vede în obligația statului de a asigura omului dreptul la trai decent un soi de deziderat politic fără conotații juridice și, mai grav, plasează libertatea legiuitorului român dincolo de drept, adică în afara scopului normelor constituționale și internaționale, stabilind că *“legiuitorul este liber să aleagă...măsurile prin care va asigura cetățenilor un nivel de trai decent și să stabilească condițiile și limitele acordării lor”*.³⁵ De altfel, art.47 din Constituție, referindu-se expres la drepturile cetățenilor, necesită și o corecție în sensul înlocuirii termenului „cetățeni” cu termenul „om/oameni” sau „persoană/persoane”, desigur din perspectiva egalității în drepturi.

3. Perspective jurisprudențiale și doctrinare ale fericirii și decenței traiului

Pentru a creiona o imagine de ansamblu a conținutului dreptului la fericire, dar și pentru a putea stabili relația acestui drept cu dreptul omului la un trai decent, considerăm că, pe lângă aspectele evolutive și normative deja tratate, se cuvine să trecem prin revistă și latura jurisprudențială și doctrinară a acestor problematici. De aceea, în cele ce urmează vom evoca unele exemple jurisprudențiale oferite de reputatul jurist T. Panțîru, într-unul din articolele sale intitulat *„Dreptul de a căuta fericire”*³⁶, precum și

³⁵.Decizia CCR. nr. 765 din 15.06.2011, publicată în M.O. nr. 476 din 06.07.2011.

³⁶.T. Panțîru, *Op.cit.*, p. 26-35.

unele materiale doctrinare³⁷ centrate pe această problematică. Din analiza acestor surse rezultă:

- **Orice persoană are dreptul de a nu fi supusă ingerințelor guvernamentale, exceptând situațiile salvagădării drepturilor egale ale altora și situațiile care urmăresc satisfacerea unor scopuri guvernamentale legitime.** Acest considerent a stat la baza unei hotărâri pronunțate de către o instanță din Ohio care a constatat că direcția unui școli a încălcat *dreptul* unui elev *de a căuta și de a obține fericirea*. Mai exact conducerea școlii i-a interzis elevului să ia parte la activități extra-curriculare și i-a scăzut media școlară deoarece ar fi încălcat regulamentul școlar cu privire la lungimea părului și stil. În aceeași logică juridică se înscrie și o hotărâre a Curții Supreme a Statelor Unite care a invalidat o lege new-yorkeză prin care se fixa, în materie economică, orele de lucru pentru brutari. Aici, încălcarea libertății economice a fost privită ca o împiedicare a dreptului de a căuta fericirea.³⁸

- **Orice om afectat de ingerințele guvernamentale într-un domeniul vital al vieții se poate prevala de încălcarea dreptului constituțional la libera dezvoltare a personalității, chiar dacă respectivul domeniu nu se bucură de protecție specifică constituțională.** În accepțiunea instanței, dreptul la libera dezvoltare a personalității „*nu presupune doar dezvoltarea în interiorul nucleului personalității*”, ci dreptul de acțiune în sens larg. Este vorba de hotărârea din 1957 a **Curții Constituționale Federale germane care a constatat că reclamantului i s-a respins cererea de prelungire a valabilității pașaportului în temeiul (singurul) unei legi care reglementa regimul pașapoartelor**. Curtea a mai reținut că dreptul de a părăsi țara este un drept constituțional, care face parte din dreptul la libera dezvoltare a personalității, și nu ține de dreptul la liberă circulație, motiv pentru care reclamantul se bucură de protecția specifică drepturilor fundamentale, mai exact de acea protecție constituțională prescrisă dreptului la liberă dezvoltare a personalității.³⁹

- **Orice om are libertatea de a-și gestiona viața privată după cum consideră de cuviință, cu respectarea Constituției, nefiind permisă ingerința puterii publice.** Astfel, hotărârea **Curții Constituționale Federale germane**⁴⁰ stabilește că „*O lege care ar interveni în acest*

³⁷.A. Marga, Al. Otetelișanu, C. Ionescu, I.Ciochină-Barbu, T. Țiclea, Gh. Dănișor, A.L. Sava, A. Gorun, V.-S. Bădescu ș.a.

³⁸.Curtea Supremă a Statelor Unite, cauza *Lochner v. New York* 198 U.S. 45 (1905).

³⁹.Sent. **Curții Constituționale Federale germane** din 16.01.1957, **Cauza Wilhelm Elfes** (BVerfGE 6, 32).

⁴⁰.*Ibidem*.

domeniu nu ar putea fi niciodată parte a „ordinii constituționale” și urmează a fi declarată nulă de către Curtea Constituțională Federală.”.

- **Statul are dreptul de a se opune săvârșirii unor acte care prezintă pericol pentru bunăstarea morală, psihică și fizică a cetățenilor săi.** O asemenea concluzie se degajă din hotărârea pronunțată în anul 1890 de Curtea Supreme din Washington⁴¹ care a pus în discuție dreptul de a căuta fericirea, invocat de inculpat, în contextul în care acesta a fost trimis în judecată pentru fumatul de opiu în intimitatea casei sale.⁴² În același exemplu se înscrie și hotărârea pronunțată de Curtea Supremă din Alabama prin care s-a soluționat o cauză asemănătoare, doar că a fost vorba de alcool (lichior)⁴³, precum și o hotărâre a Curții Constituționale Federale germane care a negat existența unui drept al omului de a consuma cannabis, chiar dacă este o manifestare a vieții private, dată fiind multitudinea de efecte și de legături în plan social.⁴⁴

- **Legea este conformă cu ordinea constituțională numai dacă respectă „principiile preeminenței dreptului și al statului bunăstării sociale”.** În acest sens, a se vedea **Curtea Constituțională Federală germană.**⁴⁵

Potrivit aceleiași **Curții**⁴⁶, pentru a putea fi îndeplinite cerințele căutării fericirii, rolul activ al statului trebuie privit prin prisma a două concepte: *statul de drept (Rechtsstaat)*, care să asigure respectarea dreptului și a principiului proporționalității, și *statul bunăstării (Sozialstaat)*, concept în virtutea căruia statul este obligat să ia toate măsurile de garantare a unui nivel de trai și de siguranță care să nu aducă atingere demnității omului și societății.

De asemenea, în lucrarea mai sus amintită, autorul deși nu împărtășește ideea fericirii ca drept în sine, consideră că misiunea statului și a dreptului este doar aceea de a asigura acele „trasee” legale care-l pot ajuta pe om să

⁴¹.Curtea Supreme din Washington, cauza Territory v. Ah Lim 24 P. 588.

⁴².J. R. Grodin, *Rediscovering the State Constitutional Right to Happiness and Safety*, 25 Hastings Constitutional Law Quarterly nr. 1/1997, p. 23.

⁴³.Este vorba despre hotărârea pronunțată în 1899 de Curtea Supremă din Alabama (Sheppard v. Dowling 28 So. 791, 795). Astfel instanța a menținut interdicția vânzării lichiorurilor statuând că „Legea nu permite căutarea fericirii pe calea aceasta. Sentimentul de extaz ar rezulta din băutul de lichior, însă legea nu aprobă o atare pasiune care implică consecințe nocive pentru societate.” <https://www.juridice.ro/439850/dreptul-la-cautarea-fericirii.html>

⁴⁴.Selecție de Decizii ale Curții Constituționale Federale a Germaniei, Ed. CH Beck, București, 2014, p.103.

⁴⁵. Sent. **Curții Constituționale Federale germane** din 16.01.1957, **Cauza Wilhelm Elfes** (BVerfGE 6, 32).

⁴⁶. *Ibidem*.

caute fericirea, apreciind că fericirea și libertatea sunt termeni echivalenți.⁴⁷ Asemenea autorului, considerăm și noi că, în mod evident, libertatea este esențială stării de fericire însă, totodată, apreciem că ea însăși nu este suficientă fiindcă desăvârșirea omului conține și alte elemente inerente atingerii fericirii, alminteri poți să fii complet nefericit în mijlocul unei libertăți desăvârșite.⁴⁸

Totodată, pentru analizarea conceptelor care au fundamentat istoricește dreptul omului spre un nivel de trai cât mai înalt cu putință (drept recunoscut de tratatelor internaționale în vigoare) nu putem face abstracție nici de concluziile gânditorului român A. Marga, în urma studiului introspectiv efectuat asupra democrației americane. Filozoful susține existența unei concepții dinamice asupra necesității atingerii fericirii, lucru realizabil doar prin preocuparea guvernelor populare (democratice) de a asigura creșterea continuă a nivelului de trai al omului, adică în conformitate cu „*ascensiunea dorințelor pentru noi libertăți și noi standarde de viață, către noi grade de fericire în care satisfacțiile de ordin material și spiritual sunt deopotrivă împlinite, dar și, deopotrivă, generatoare de aspirații noi.*”⁴⁹. Și, ceea ce este deosebit de interesant din perspectiva cristalizării conceptuale a acestui drept este faptul că **în jurisprudența și doctrina americană acest drept nu este privit ca unul față de care statul are doar o obligație negativă (de a se abține de la împiedicarea realizării dreptului), ci dimpotrivă naște în sarcina acestuia o obligație pozitivă, aceea de a asigura omului (indiferent de starea lui socială, politică, economică etc.) mediul adecvat pentru atingerea fericirii maxime.**

În rândul juriștilor români susținători ai existenței unui *drept* la fericire se cuvine să-i amintim pe C. Ionescu, care descrie *dreptul la fericire* ca fiind un drept fundamental și inalienabil al individului și al popoarelor, un drept „*care își găsește, însă, o formă particulară de manifestare în fiecare drept*

⁴⁷.T. Panțiru, *Op.cit.*, p.35.

⁴⁸.Gh. Dănișor, A. L. Sava, [Individualismul și demnitatea umană în Grecia antică](https://ropdf.info/document/904e604/gheorghe-danisor-antoaneta-laura-sava-49), p.370.
<https://ropdf.info/document/904e604/gheorghe-danisor-antoaneta-laura-sava-49>.
⁴⁹.*Apud. Adrian Gorun.Op.cit., p.14.*

*fundamental garantat în Constituție*⁵⁰, dar și pe I.Ciochină-Barbu⁵¹ și T. Țiclea care vorbesc de *dreptul la fericire* centrat pe ideea de libertate.⁵² De asemenea, fericirea, care așa cum am văzut este conceptualizată juridic în plan individual dar și social, este abordată și ca *scop* al dreptului. Amintim, aici, opinia lui Al. Otetelișanu, citată de profesorul Gh.Beleiu, potrivit căreia „*Dreptul cuprinde norme de conduită care se nasc sub influența factorului social și factorului individual, cu scopul de a realiza fericirea indivizilor, care nu poate fi asigurată decât respectându-se interesele naționale*”.⁵³ Alți autori vorbesc și de „*dreptul omului la prosperitate durabilă*”, incluzând în această sintagmă și *dreptul la fericire* (pe care-l încadrează în generația a IV-a de drepturi ale omului), alături de o multitudine de alte drepturi, precum dreptul omului la un standard de viață adecvat (în loc de „decent”), la libertate economică (ca drept al statelor), la dezvoltare (al popoarelor și care ar trebuie recunoscut și indivizilor), de a beneficia de progresele și avantajele tehnicii și științei, la prosperitate, la proprietate, la muncă și la liberă alegere a profesiei sau a muncii, dreptul la continua îmbunătățire a nivelului de trai, la libera dezvoltare a personalității umane, la dezvoltare durabilă, la pace și securitate.⁵⁴ Sigur că există și abordări plastice ale juriștilor; de pildă un autor, redă fericirea în următoarele cuvinte: „*Mă gândesc la o lume a dragostei, a libertății depline, cel mai frumos ideal, fără rupturi și prăpăstii, conformă cu aspirațiile mele firești. Mă gândesc la o lume mai bună, în care etica și echitatea să ne fie crez și ideal.*”⁵⁵ Și, în sfârșit, din perspectiva dicționarului explicativ al limbii

⁵⁰.Cristian Ionescu. *Op.cit.*,p.18.

⁵¹.I. Ciochină-Barbu, *Despre natura juridică a „dreptului la fericire”*, Acta Universitatis George Bacovia (Juridica), Jul-Dec 2017, Vol. 6 Issue 2, p.315-352, p. 38. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=591823>

⁵².T.Țiclea, Dispoziții generale în materia persoanelor în Noul Cod civil: Studii și comentarii, coordonator, Uliescu M.,Vol. I, Cartea I și Cartea a II-a (art. 1-534) Ed. Universul Juridic, București, 2012, p.150-153.

⁵³. *Apud.* Gh.Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. XI-a revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p.75.

⁵⁴.M.V. Antonescu, *Dreptul la prosperitate durabilă, ca drept al omului dar și ca drept al popoarelor – un drept al omului din generația a V-a*. Institutul Diplomatic Român (IDR), București: Policy Paper nr.17/2015. [http://www.idr.ro/publicatii/Policy Paper 17.pdf](http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Paper%2017.pdf)

⁵⁵. V.-S. Bădescu, *Este posibilă o relansare a aplicării principiilor generale ale dreptului și ale echității în ordinea juridică a Uniunii Europene ?* Acta Universitatis George Bacovia. Juridica -Volume 3. Issue 1/2014 -[http://juridica.ugb.ro/-](http://juridica.ugb.ro/)

române fericirea este înțeleasă ca fiind o „*Stare de mulțumire sufletească intensă și deplină*.”⁵⁶.

Este neîndoielnic că toate asemenea exemple nu fac din fericire o noțiune ușor de conceptualizat cel puțin din unghi juridico-ideologic. Cu toate acestea, sursele amintite ne conferă suficiente repere ce ne îngăduie să descriem, în linii mari, fericirea ca pe o superlativizare a stării de bine generată de realizarea unui ideal, o mulțumire sufletească sau, cum spune J. Rawls, o realizare a unui plan rațional al vieții care ne conferă certitudinea că este realizabil, desigur în funcție de anumiți factori ai bunăstării individuale (circumstanțe favorabile) dar și de „noroc”, situație în care statul poate **asigura premisele circumstanțelor favorabile**.⁵⁷

4. Concluzii

Analiza profilului conceptual al *dreptului omului la fericire* și, totodată, a modalității în care este reglementat *dreptul omului la un trai decent* de către Constituția României și Tratatul internațional, ne va ajuta, în cele ce urmează, să lămurim dacă există sau nu un drept distinct și fundamental al omului la fericire și, în caz afirmativ, ce fel de relație juridică există între cele două drepturi.

Cu privire la prima interogație, apreciem că, în pofida rezervei legiuitorului de a recunoaște expres dreptul la fericire și, ceea ce e mai greu de înțeles, a rezervei doctrinei și jurisprudenței (care, probabil, sunt distrase de zonele mai „spectaculoase” ale vieții juridice), *dreptul la fericire* se înfățișează, în opinia noastră, ca un drept complex și, desigur, fundamental; chiar unul îndreptățit să ocupe un loc central în sfera drepturilor constituționale și, de ce nu, care să beneficieze de mijloace proprii de realizare și garantare. Spunem toate acestea în primul rând pentru că fericirea reprezintă *scopul și chintesența întregii vieți umane*, alături de rost și-ar avea toate legile și politicile publice dacă lumea ar fi nefericită. În al doilea rând, pentru că *face parte din dreptul pozitiv* (chiar dacă nu este nominalizat expres) sau, mai exact, așa cum spunea un autor contemporan, se regăsește în „fibra” fiecăruia dintre drepturile fundamentale ale omului. Și, poate cel mai important, pentru că este cel mai veritabil „bastion” al drepturilor naturale, avându-și *soriginea și resorturile juridico-ideologice în zborul istoriei universale a umanității*.

⁵⁶. Dictionarul Explicativ al Limbii Române, Editura Univers enciclopedic, București 1998, p. 374.

⁵⁷. Tudor Panțiru. *Op.cit.*, [p.26-35](#).

O problemă ceva mai delicată o reprezintă natura juridică a raportului dintre cele două drepturi. Înainte însă de a formula un răspuns la această întrebare se impun câteva lămuriri pe care le socotim esențiale. Așa cum am arătat, *dreptul omului la un trai decent* este, incontestabil, un drept *fundamental*, fiind recunoscut de Tratatul internațional⁵⁸ și de Constituția României.⁵⁹ Pornind de la această aserțiune normativă și analizând modul în care este abordat standardul de trai în cadrul acestor reglementări internaționale, realizăm că ne aflăm în prezența unei formulări nefericite a constituantului român care a ales să folosească în art.47 expresia „*trai decent*“. Utilizarea acestei terminologii i-a determinat pe unii autori să facă apel la dicționar, dându-i un înțeles mai puțin onorant și anume de *trai de subzistență* sau, mai rău, de *trai lipsit de pretenții*. Ori nu acesta este sensul oferit de legislație. Dimpotrivă, din modul în care este conceptualizată relația stat-individ la nivel internațional rezultă cu claritate faptul că *statele și-au asumat* în mod expres obligația de a-i asigura omului și familiei sale un standard de trai care să corespundă demnității sale.⁶⁰ Pentru o înțelegere mai exactă trebuie însă să analizăm conținutul prevederilor art.25 din DUDO, 11(1) și 12(1) din PIDESC. Potrivit acestor texte, standardul de trai al omului se raportează la o construcție juridică mobilă al cărei **punct de plecare** îl reprezintă *suficiența elementelor necesare bunăstării, sănătății și siguranței omului*⁶¹ și a cărei **destinație** (expansivă) este *creșterea continuă a calității traiului*, respectiv dreptul omului de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge.⁶² Și, în sfârșit, conform aceluiași reglementări, **finalitatea standardul de trai constă în îndeplinirea, evident pe căi legale, a aspirațiilor indivizilor, respectiv în realizarea pleneră a ființei umane (din punct de vedere economic, politic, spiritual etc.).**

Este limpede, deci, că în accepțiunea reglementărilor internaționale (norme care sunt obligatorii la nivel european și național), *standardul de trai al omului*, indiferent că-l numim „*decent*“, „*adecvat*“, „*suficient*“, „*satisfăcător*“ sau cum am dori, își etalează trăsăturile de drept fundamental, complex, dinamic și expansiv. Un drept al cărui scop constă în realizarea pleneră a individului, ceea ce în mod logic implică concursul tuturor drepturilor fundamentale, dar și al drepturilor nefundamentale orientate către o asemenea finalitate, un loc deosebit jucându-l drepturile ce vizează

⁵⁸. În special de art.25 din DUDO, art.11, alin.1 și 12, alin.1 din PIDESC și PIDCP.

⁵⁹. Art.47 din Constituția României.

⁶⁰. Așa cum rezultă din preambulurile DUDO, PIDESC și PIDCP.

⁶¹. Potrivit art.25 din DUDO și art.11, alin.1 din PIDESC..

⁶². Conform art.11, alin.1 și 12, alin.1 din PIDESC.

sănătatea, siguranța, educația, libera dezvoltare a personalității umane demnitatea, dar și drepturile economice. Ori dacă admitem că aceasta este semnificația noțiunii (și nu vedem niciun argument care să ne indice un alt sens), atunci trebuie să recunoaștem că cel puțin până într-un anumit punct acest drept se identifică cu *dreptul la fericire* (recunoscut de alți autori ca fiind un *drept de căutare a fericirii*, subiect asupra căruia vom reveni), știut fiind faptul că dreptul la fericire constă, asemenea dreptului omului la un trai decent, în satisfacerea propriilor nevoi și aspirații, incluzând și înlesnirea accesului ființei umane la cele mai înalte standarde de viață.

Dacă ar fi să ne luăm după sensul lexical al termenilor folosiți, am fi tentați să apreciem că noțiunea de *trai decent* pune accentul pe satisfacerea *nevoilor de bază*, indispensabile traiului firesc, în timp ce noțiunea de *fericirea*, pe *voluptate*, adică pe realizarea aspirațiilor și idealurilor, respectiv pe standardele de viață cele mai înalte care, de regulă, sunt mai greu de atins și adeseori mai costisitoare. Ori o distincție bazată pe o astfel de jalonare a trebuințelor umane nu poate fi întru-totul corectă fiindcă nu toți oamenii ating starea de fericire condiționat de accesarea la cele mai înalte idealuri sau standarde de viață. Fericirea (și, într-o anumită măsură și *decenta traiului*) ține, totuși, de percepție, care la rândul ei depinde de profilul cultural, dar și de nivelul de educație. Un om poate fi fericit în condiții modeste de viață, în timp ce un altul, mult mai înstărit sau mai realizat, poate fi complet nefericit.

Ca și puncte comune, pe lângă legalitatea mijloacelor folosite în atingerea rezultatelor, putem reține că ambele noțiuni sunt expansive, adică sunt supuse principiului creșterii continue a calității vieții, desigur cu respectarea regulii neîncălcării drepturilor altora și a subordonării intereselor individuale față de interesele generale ale societății.

Adevărul este că linia de hotar dintre *decentă* (ca trai uman) și *fericire* este deosebit de fragilă datorită, în primul rând vastității particularităților sistemelor de valori ale indivizilor și ale societății, lucru care în mod cert reclamă evaluarea fiecărui caz în parte în funcție de un numitor comun - *demnitatea umană*.

Pe de altă parte, putem susține că, în principiu, asigurarea premiselor *dreptului la un trai decent* poate sau nu să satisfacă cerințele fericirii (depinzând de posibilitățile oferite de stat și de ștacheta așteptărilor fiecărui individ în parte), în timp ce asigurarea premiselor *dreptului la fericire* implică și satisfacerea premiselor standardului *de trai decent*. O asemenea regulă susține ideea că dreptul la fericire și dreptul la un trai decent sunt drepturi subiective complexe (fiecare dintre ele implică concursul altor drepturi) iar între ele există un raport juridic *de la întreg la parte* (fericirea

fiind întregul și decența traiului parte), principiul proporționalității fiind practice singurul în măsură să stabilească linia de demarcație între cele două.

Și, în sfârșit, aceste considerente fundamentează concluzia că ***dreptul la fericire, ca drept merit să satisfacă diversitatea nemărginită a așteptărilor și dezideratelor umane, inclusiv să înlesnească accesul indivizilor la cele mai înalte standarde de viață, nu poate fi decât expresia cea mai înaltă și mai distinsă a dreptului omului la un standard de viață, un standard compatibil cu demnitatea sa.***

*Toate acestea fiind spuse, considerăm și noi că o asemenea teză (privind relația cele două drepturi) se află în concordanță principiile de drept dar și cu sensul care se desprinde din textele Tratatelor internaționale precizate. Putem chiar susține că se regăsește, cu o anumită rezervă, și în arhitectura gândirii germane ale cărei valori constituționale, așa cum semnală un respectabil autor⁶³, sunt identice cu cele ale Constituției noastre, știut fiind faptul că la temelia căutării de către germani a fericirii se află cele două concepte deja amintite: *Rechtstaat* (adică statul de drept) și *Sozialstaat* (statul obligat să ia toate măsurile pentru bunăstarea și siguranța omului). Am spus „cu o anumită rezervă“, luând în calcul și rezultatele cercetările sociologice care demonstrează o strânsă legătură între ideea de *fericire*, care a prins prea puține rădăcini la nivelul populației germane (în pofida dezvoltării sale economice), și propensiunea acestui popor către o legislație riguroasă dar și abundentă.⁶⁴ Într-adevăr, ideea de fericire în gândirea constituentului german este legată de un soi de demnitate centrată pe respectarea întocmai a legislației, gândire care se distanțează vizibil de concepțiile liberale, în special de cele britanice și americane, care au în miezul lor ideea de libertate și de proprietate și chiar de schimbare a guvernelor (care nu folosesc puterea în scopul pentru care au fost investite) și se bucură de o legislație mai suplă și mai relaxată, motiv pentru care aceste popoare au un grad de depresie mult mai redus decât al germanilor.⁶⁵ Asemenea contraste ar putea reprezenta totuși o temă de reflecție și de dezbateră a legiuitorului spre a ști către ce fel de civilizație dorește să se îndrepte, luând în calcul desigur profilul sociologic și sistemul de valori al societății pe care-o deservește, fiindcă, așa cum bine se știe, nu există o rețetă universală pentru toate popoarele și toate timpurile.*

⁶³.T.Panțiru, *Op.cit.*, p.33.

⁶⁴.G. Hofstede, G. J. Hofsted, M. Minkov, *Culturi și organizații. Softul mental*, Ed.Humanitas, București, 2012, p.214.

⁶⁵.*Ibidem*.

Sigur că sunt de dorit legi drepte și, evident, care să fie respectate, însă nu putem trece cu vederea faptul că fericirea nu izvorăște din legi și, uneori, nici măcar din economie, ci din cultură și moralitate, valori care se regăsesc tot mai puțin pe agenda societății postmoderne. Așadar, avem nevoie mai degrabă de școli bune decât de legi, fiindcă atunci legile bune vor veni de la sine.⁶⁶

Și, în sfârșit, dorim să spunem și câteva lucruri cu privire la distincția pe care unii autori o fac între *dreptul la fericire* și *dreptul de a căuta fericirea*. Semantic, înclinăm și noi să credem că termenul de „căutare” nu ar fi cel mai potrivit deoarece tinde să limiteze dreptul la categoria *libertăților* (libertate de mișcare, de asociere, de gândire etc.) și, în plus, eclipsează obligația statelor de creare a premiselor realizării acestui drept. Juridic însă, opinăm că între cele două noțiuni nu există nicio deosebire. Spunem aceasta deoarece, așa cum rezultă din maniera conceperii lor, atât *dreptul la fericire* cât și *dreptul de a căuta fericirea* desemnează același lucru, respectiv ***dreptul omului de a beneficia de toate premisele economice sau de altă natură care îi înlesnesc drumul spre realizarea sau împlinirea sa materială, spirituală, profesională*** etc. Așadar, niciunul dintre cele două drepturi subiective (care în opinia noastră este unul și același) nu pune în discuție obligația statului de a face pe cineva *fericit* și nici măcar *decent* (traid decent).⁶⁷ O asemenea concluzie se întemeiază pe considerentul că transpunerea în practică a acestui drept necesită, pe de o parte, obligația statului de a asigura omului *premisele adecvate* realizării dreptului și, pe de altă parte, o anumită conduită a individului, care trebuie să accepte primirea beneficiilor acestui drept (fiindcă nimeni nu te poate face fericit, dacă nu-ți dorești), respectiv aceea de a participa prin propriile sale eforturi, aptitudini, înclinații, vocații la realizarea lui.

De aceea, din unghiul transpunerii în viață a dreptului, credem și noi că *dreptul la fericire* (care, în pofida concepției aristotelice, nu este și o *îndatorire*) nu poate implica și o obligație corelativă de rezultat a subiectului pasiv (fiindcă, în fond, este doar un *drept*). În schimb, obligă corelativ subiectul activ la crearea premiselor realizării lui, desigur a acelor premise care stau în atribuțiile și puterea statului.

Încheiem prin a reaminti faptul că fericirea – deși a intrat în praxisul și legislația Americii încă din sec. XVIII - Europa nici până astăzi nu a acceptat să o trateze mai mult decât ca pe un musafir nepoftit. De aceea, fără a mai relua motivele care-i legitimează prezența și chiar supremația în

⁶⁶ N. Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, Ed. Cartea Românească, 1970, p.54.

⁶⁷ Obligația statului este doar de a crea premisele realizării dreptului.

ordinea constituțională de drept, amintim faptul că **nimic nu justifică respingerea sau nepăsarea legislativului față de un drept care vizează mai mult decât oricare altul „...sensul și scopul vieții, traiectoria și finalul existenței umane”** (Aristotel).

Referințe bibliografice

1. **Aristotel**, *Etica Nicomahică*, ed. a II-a, Ed. Științifică și Enciclopedică București, 1998
2. **Aristotel**, *Etica Nicomahică*, Ed. ANTET, București, 2003
3. **Antonescu M.V.**, *Dreptul la prosperitate durabilă, ca drept al omului dar și ca drept al popoarelor – un drept al omului din generația a V-a*. Institutul Diplomatic Român (IDR), București: Policy Paper nr.17/2015. [http://www.idr.ro/publicatii/Policy Paper 17.pdf](http://www.idr.ro/publicatii/Policy_Paper_17.pdf)
4. **Badea-Guérítée I., Ojică Al.**, *Dialogul religiilor în Europa unită*, Ed. Adenium, Iași, 2015
5. **Bădărău D.**, *Din istoria filozofiei universale*, Ed. Științifică și Enciclopedică București, 1983
6. **Bădescu V.-S.**, *Este posibilă o relansare a aplicării principiilor generale ale dreptului și ale echității în ordinea juridică a Uniunii Europene ?* Acta Universitatis George Bacovia. Juridica -Volume 3. Issue 1/2014 -<http://juridica.ugb.ro/>
7. **Bălțătescu S.**, **Către o abordare sociologică a bunăstării subiective.**
https://www.academia.edu/37713803/C%C4%83tre_o_abordare_sociologic%C4%83_a_bun%C4%83st%C4%83rii_subiective
8. **Beleiu Gh.**, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. XI-a revăzută și adăugită de **M. Nicolae și P. Trușcă**, Ed. Universul Juridic, București, 2007
9. **Bok S.** *Exploring happiness: from Aristotle to brain science*, New Haven: Yale University Press, 2010
10. **Ciochină-Barbu I.**, *Despre natura juridică a „dreptului la fericire”*, Acta Universitatis George Bacovia (Juridica), Jul-Dec 2017, Vol. 6 Issue 2, p.315-352. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=591823>

11. **Dănișor Gh., Sava A. L.,** *Individualismul și demnitatea umană în Grecia antică.* <https://ropdf.info/document/904e604/gheorghe-danisor-antoaneta-laura-sava->
12. **Diogene Laertios,** *Despre virtuțile și doctrinele filosofilor,* Ed. Academiei R.P.R., București, 1963
13. **Gorun A.,** *Visul american despre democrație.* *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale, Nr. 2/2012*
14. **Grodin J. R.,** *Rediscovering the State Constitutional Right to Happiness and Safety,* 25 Hastings Constitutional Law Quarterly nr. 1/1997
15. **Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M.,** *Culturi și organizații. Softul mental,* Ed. Humanitas, București, 2012
16. **Ionescu C.,** *Fundamentarea teoretică a dreptului la fericire, ca un drept de natură constituțională,* Revista Drepturile Omului, nr.4/2012, http://www.irdo.ro/irdo/pdf/741_fr.pdf
17. **Manolescu N.,** *Contradicția lui Maiorescu,* Ed. Cartea Românească, 1970
18. **Panțîru T.,** *Dreptul de a căuta fericirea,* Revista de Drept Public nr. 1/2015
19. **Popa N., Dănișor Gh., Dogaru I., Dănișor D.C.,** *Filosofia dreptului,* Ediția 2, Ed. C.H. Beck, București 2007
20. **Spinoza B.,** *Etica, Traducere din latină de Al. Posescu.* Ed. Științifică București, 1957
21. **Țiclea Al.,** *Retorica. ed. a III-a, revăzută și adăugită,* Ed. Universul Juridic, București, 2010
22. **Vianu E.,** *Moralistii francezi,* Editura pentru Literatură Universală, București, 1966
23. **Țiclea T.,** *Dispoziții generale în materia persoanelor în Noul Cod civil: Studii și comentarii,* coordonator, Uliescu M., Vol. I, Cartea I și Cartea a II-a (art. 1-534) Ed. Universul Juridic, București, 2012

Notes on the author

George VLĂESCU is a lawyer in Timisoara, Romania.

georgevlaescu@yahoo.com